
POZITIVNÍ DOPADY PRACOVNÍ MIGRACE Z UKRAJINY NA ČESKOU EKONOMIKU

Zuzana Cahlíková, Wadim Strielkowski*

Úvod

Dopad migrace na ekonomiky přijímajících zemí závisí především na charakteristikách imigrantů a na podmínkách panujících na domácím trhu práce (Procházková Ilinitchi, 2010). Pokud jsou například imigranti s nízkou kvalifikací doplňujícím vstupem vysoce kvalifikovaných místních dělníků, pak přítomnost a ekonomická aktivita imigrantů obvykle pozitivně ovlivňuje růst produktivity, hospodářský růst i reálné mzdy v cílové zemi. Již od dob známé studie Davida Carda (Card, 1990), pojednávající o tzv. Marielském lodním výsadku (migrace velké skupiny Kubánců, kterým Castrův režim povolil odjezd ze země, na Floridu), přináší většina studií poznatky o tom, že neexistuje žádný prokazatelný dlouhodobě nepříznivý dopad imigrace na domácí trh práce v podobě nižších mezd nebo zvýšené nezaměstnanosti (viz např. Pope, Withers, 1990; LaLonde, Topel, 1991; Muhleisen, Zimmermann, 1994). Stejně tak se dlouhodobý dopad imigrace na kapitál cílových zemí ukázal jako pozitivní (viz např. Chiswick et al., 1992). Je tedy možné konstatovat, že většina autorů se přiklání k názoru, že imigrace zlepšuje ekonomický blahobyt cílových zemí, případně má zanedbatelný (a nikdy nikoliv negativní) dopad. Měli bychom ovšem rozlišovat mezi přínosy pracovní migrace z hlediska zaměstnanců a zaměstnavatelů. Pro zaměstnance znamená zahraniční pracovní síla konkurenci na trhu práce, která může mít i negativní vliv na cenu práce. Zaměstnavatelé pracovní migraci téměř vždy vydělávají, mohou vyplácet nižší mzdy. Často také zneužívají nejistého postavení pracovního imigranta tak, že jejich pracovní podmínky jsou horší než pracovní podmínky domácího pracovníka. Sociálními, kulturními i jinými důsledky pracovní migrace na hostitelskou zemi i zemi původu (například situaci, kdy děti pracovních migrantů vychovávají prarodiče) se v tomto příspěvku nezabýváme, nicméně autoři si uvědomují i tyto aspekty pracovní migrace, které se penězi nedají vyjádřit.

* Centrum výzkumu globální změny, Akademie věd České republiky, v.v.i. (zuzana.cahlikova@gmail.com, strielkowski@gmail.com).

Tato analýza byla vytvořena za finanční podpory projektu GAČR č. P404/10/0581 *Migrace a rozvoj – ekonomické a sociální dopady migrace na Česko jako cílovou zemi a Ukrajinu jako zemi zdrojovou (se zvláštním zaměřením na analýzu remitencí)*.

Autoři děkují za podporu projektům P404/10/0581, AV0Z60870520 a CZ.1.05/1.1.00/02.0073. Článek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční RVO: 67179843.

1. Dopady pracovní migrace na domácí ekonomiku

Tvrzení, že pracovní migrace je pro Českou ekonomiku přínosná, se dá prokázat, použijeme-li metodologii nastíněnou Borjasem (1994, 1995), který ve své studii počítá imigrační přebytek pro Spojené státy americké (USA). Podle Borjasova modelu se výrobní technologie v hypotetické zemi přijímající migranty dá zjednodušeně popsat pomocí lineární a homogenní agregátní produkční ekonomické funkce (jedná se nejjednodušší produkční funkci v klasickém makroekonomickém modelu) se dvěma vstupy: kapitálem a prací (Borjas, 1995). Pracovní síla v zemi přijímající migranty se skládá z domácích pracovníků a migrantů. V modelu, který tato funkce popisuje, jsou všechny výstupy přerozděleny mezi vlastníky kapitálu a námezdní pracovníky. Kromě toho, je nutné hned na začátku popsat některé další důležité předpoklady, které vstupují Borjasova modelu:

- 1) Předpokládá se, že veškerý kapitál je vlastněn „domorodci“ (ignoruje se možnost toho, že přistěhovalci mohou pozměnit zásoby kapitálu daného státu).
- 2) Předpokládá se, že všichni pracovníci jsou ve výrobě plnohodnotně nahraditelní (neexistují dovednostní rozdíly).
- 3) Předpokládá se, že nabídka kapitálu a zahraniční i domácí práce jsou dokonale neelastické¹ (vypuštění předpokladu neelastické nabídkové křivky by učinilo výpočty příliš komplikovanými).

V ekonomické rovnováze (před přijetím zahraničních pracovníků) se cena práce rovná meznímu produktu práce. Když přichází zahraniční pracovníci, nabídková křivka se posunuje a tržní cena klesá (viz graf 1 převzatý z Borjase, 1995).

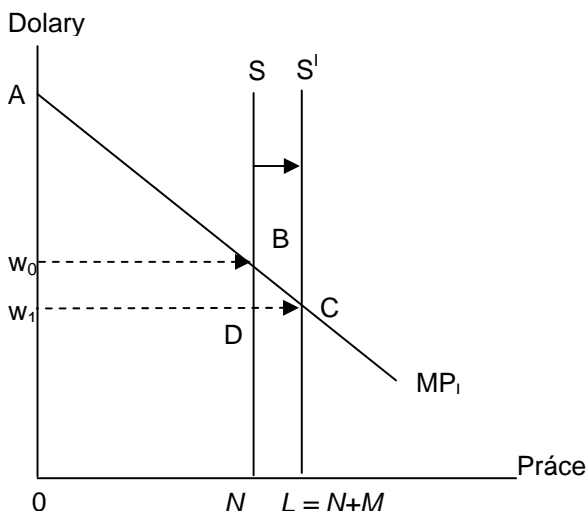
V ekonomické rovnováze (před přijetím M zahraničních pracovníků) se cena práce rovná meznímu produktu práce. Předpokládejme, že cena kapitálu je původně r_0 a cena práce je w_0 . Cena výstupu je numéraire (statek, pomocí kterého se vyjadřují ceny jiných statků), tedy v našem konkrétním případě ceny vstupu jsou vyjádřené v jednotkách výstupu. Před přijetím M zahraničních pracovníků, národní důchod přerozdělovaný domácím pracovníkům je QN (oblast ABN0 grafu 1), čili součet ceny kapitálu násobený kapitálem (K) plus cena práce násobena počtem najatých pracovníků (N), tj. vyjádřeno rovnicí:

$$Q_N = r_0 K + w_0 N. \quad (1)$$

Když přichází zahraniční pracovníci, nabídková křivka se posunuje a tržní cena klesá z w_0 na w_1 (viz graf 1). Zvýšení národního důchodu, které při tomto procesu vzniká, se nazývá „imigrační přebytek“ a představuje oblast trojúhelníku BCD na grafu 1 (Borjas, 1995).

1 Za „neelastickou“ nabídku se v ekonomické teorii považuje taková nabídka zboží nebo služeb, která příliš nereaguje na výrazné výkyvy cen zboží nebo služeb. V našem případě jde tedy o to, že pokles ceny kapitálu a mzdového ohodnocení domácích a zahraničních pracovníků příliš neotřese jejich nabídkou ze strany vlastníků kapitálu a vlastníků práce – domácích a zahraničních pracovníků.

Graf 1
Imigrační přebytek

Pramen: Borjas (1995).

Z grafu 1 je patrné, že migrační přebytek (BCD) se rovná polovičnímu rozdílu mezi původní a novou tržní cenou práce násobenou počtem zahraničních pracovníků v domácí ekonomice – vyjádřeno rovnicí:

$$1/2 * (w_0 - w_1) * M. \quad (2)$$

Tato rovnice se dá přepsat do následující podoby²:

$$\Delta Q_N / Q = -1/2 s e m. \quad (3)$$

kde s je podíl práce na národním důchodu ($s = wL/Q$, za předpokladu konstantních mezních nákladů); e je elasticita poptávky po práci (procentuální změna ve mzdě způsobená jednoprocenní změnou ve velikosti pracovní síly: $d \log w / d \log L$); a m je podíl imigrantů na domácí pracovní síle ($m = M/L$).

² Rovnice (3) pracuje se zjednodušujícím předpokladem, který říká, že $(w_0 - w_1) \approx (\partial w / \partial L) * M$.

Podle Borjasových výpočtů (Borjas, 1995) byl v roce 1995 migrační přebytek USA na úrovni 0,1 procenta HDP, což se rovnalo cca 7 miliardám USD pro 7 bilionovou ekonomiku³.

Přesto, že se většina autorů shodne na tom, že celkový efekt blahobytu pracovní migrace pro domácí ekonomiku je téměř vždy pozitivní, je důležité rozlišit, kdo v ekonomice v důsledku tohoto procesu získává a kdo ztrácí. Strielkowski a Turnovec (2008) poukazují na to, že v důsledku tržní integrace a volného pohybu produkčních faktorů (hlavně pracovní síly) dochází k redistribuci bohatství v ekonomice od vlastníků pracovní síly k vlastníkům kapitálu. Podle Borjasova modelu (Borjas, 1995) se čistá změna pro domácí pracovníky a vlastníky kapitálu v důsledku pracovní migrace rovná:

$$\Delta EA/Q = sem (1 - m) \quad (4)$$

a

$$\Delta IN/Q = - sem (1 - 1/2m). \quad (5)$$

kde ΔEA je změna ve výdělcích domácích pracovníků a ΔIN změna v příjmech vlastníků kapitálů.

Jedná se o vcelku intuitivní a snadno pochopitelný proces: levnější pracovní síla přicházející do země snižuje mzdy domácích pracovníků, ale zároveň zvyšuje konkurenci na pracovním trhu, zlevňuje práci a snižuje náklady vlastníků kapitálu, díky čemuž je ekonomika schopná produkovat více zboží a služeb, rychle růst a bohatnout. Právě proto se domácí pracovníci ve vyspělejších ekonomikách spíše snaží zabránit otevření pracovního trhu pro migranty, oproti vlastníkům kapitálu (podnikatelé a výrobci), kteří naopak otevření pracovního trhu vítají. Obě skupiny mají k dispozici celou řadu nástrojů, přičemž nejúčinnějším se jeví lobbistická a vyjednávací moc (například odborů – v případě pracovníků nebo sdružení a svazů podnikatelů – v případě vlastníků kapitálu). Tento proces se dá zřetelně vysledovat na nedávné historii evropské integrace. Právě členské státy „staré“ EU (EU-15), ve kterých jsou odbory tradičně silné (jednalo se především o Francii, Německo a Rakousko), byly těmi, které zavedly tzv. přechodná období pro „nováčky“ (EU-8) po Východním rozšíření EU v roce 2004 (i po následném začlenění Bulharska a Rumunska), zatímco státy, ve kterých mají větší moc podnikatelské svazy a asociace (Dánsko, Irsko, Velká Británie) otevřely svoje pracovní trhy „nováčkům“ okamžitě a zažily díky tomu v některých sektorech ekonomiky ekonomický boom (Strielkowski a Turnovec, 2008).

3 Podle Borjase (1995) se podíl pracovní síly v populaci USA v roce 1995 pohyboval kolem 70 procent, podíl migrantů na pracovní síle v USA Borjas stanovil na necelých 10 procent. V modelu činí elasticita poptávky po práci kolem -0,3.

2. Ukrajinská migrace v Česku

Z postkomunistických zemí Střední a Východní Evropy je Česko jednoznačně nejvýznamnějším příjemcem zahraniční pracovní síly. Ukrajina je naopak nejdůležitější zdrojovou zemí mimo EU, ze které do Česka proudí pracovní síla. V roce 2009 se v Česku nacházelo přibližně 131 000 osob ukrajinské národnosti s platným povolením k pobytu, ovšem v roce 2010 se jejich počet snížil na 124 000 a v roce 2011 dokonce na 106 000 (ČSÚ 2011). I přes toto snížení, zapříčiněné úbytkem pracovních míst v důsledku ekonomické krize, představují Ukrajinci stále nejpočetnější skupinu cizinců s povolením k pobytu na území Česka. Ukrajinci také představují druhou nejpočetnější skupinu zahraničních pracovníků v Česku (po občanech Slovenska) a stanoví tak významný zdroj levné pracovní síly v české ekonomice. V roce 2010 jich bylo v Česku zaměstnáno téměř 72 000, z toho jich bylo 58 % evidováno na úřadech práce a zbylých 42 % vlastnilo živnostenský list (ČSÚ 2011).

3. Imigrační přebytek Česka: případ ukrajinské migrace

Nyní se pokusíme aplikovat Borjasův přístup na poměry malé středoevropské ekonomiky Česka. Musíme počítat nejen s rozdílnou velikostí obou ekonomik (a tedy rozdílnou úrovní HDP), ale i s rozdílným tempem růstu HDP a menším podílem zahraniční pracovní síly v Česku, i s tím, že budeme uvažovat pouze ukrajinské imigranty. Imigrační přebytek spočítáme pro roky 1995 a 2010, abychom zjistili, jaké za toto patnáctileté období nastaly změny.

Budeme počítat s počtem Ukrajinců s legálním povolením k pobytu (tzn. rok 1995 – 28 000 osob a rok 2010 – 124 000 osob), a to i přesto, že známe přesný počet legálních pracovníků z Ukrajiny. Umožní nám to zahrnout i jistou nelegální pracovní sílu, jejíž přesné určení je ovšem prakticky nemožné.

Imigrační přebytek pro českou ekonomiku počítaný pouze s pracovní silou z Ukrajiny se pro rok 1995 rovná sice pouhých 0,005 % HDP, tj. cca 10,5 milionů Kč, ale již poměrně znatelných 0,02 % HDP, tj. cca 470,9 milionů Kč pro rok 2010 (viz tabulku 1).

Tabulka 1

Imigrační přebytek české ekonomiky (roky 1995 a 2010)

	Česko (1995)	Česko (2010)
s	0,39 %	0,44 %
e	- 1,23	- 1,05
m ($m=M/L$)	0,005 %	0,02 %
Velikost ekonomiky	1 464 miliard Kč	3 670 miliard Kč
Imigrační přebytek	10,5 milionů Kč	470,9 milionů Kč
Imigrační přebytek, % HDP	0,0007 %	0,013 %

Pramen: AMECO Database (2011); OECD (2010); ČSÚ (2011); vlastní výpočty.

Podle analogie z Borjasovým modelem pro americkou ekonomiku dále pomocí jednoduchých výpočtů zjistíme, že domácí pracovníci v Česku ztratili v roce 1995 kvůli pracovní migraci z Ukrajiny kolem 0,26 % HDP (cca 3,8 miliardy Kč), ve stejném roce naopak domácí vlastníci kapitálu díky pracovní migraci z Ukrajiny získali 0,26 % HDP, tedy 3,8 miliard Kč (viz tabulku 2). Imigrační přebytek tedy znamená i přesun bohatství od domácích pracovníků k domácím vlastníkům kapitálu. Stejný výpočet pro rok 2010 udává ztrátu domácích pracovníků ve výši 1,06 % HDP (38 miliard Kč), která je na makroekonomické úrovni kompenzována ziskem vlastníků kapitálu ve výši cca 1,07 % HDP (39,4 miliard Kč).

Tabulka 2

Čistá změna pro domácí pracovníky a vlastníky kapitálu (v peněžním vyjádření a jako změna HDP) v české ekonomice (roky 1995 a 2010)

	Česko (1995)	Česko (2010)
Velikost ekonomiky	1 464 miliard Kč	3 670 miliard Kč
Ztráta domácích pracovníků	3,83 miliardy Kč	38 miliard Kč
Ztráta domácích pracovníků, % HDP	0,26%	1,06%
Zisk kapitalistů	3,84 miliard Kč	39,4 miliard Kč
Zisk kapitalistů, % HDP	0,26%	1,07%

Pramen: AMECO Database (2011); OECD (2010); ČSÚ (2011); vlastní výpočty.

Pokud porovnáme Česko s USA, pak je zřejmé, že pracovní migrace a tudíž i hodnota migračního přebytku v Česku je na velice nízké úrovni, a to i přesto, že se situace v Česku mění a je patrný nárůst podílu zahraniční pracovní síly v české ekonomice.

Přesto platí, že i při zmenšování poměru velikostí obou ekonomik v dolarovém vyjádření zůstává poměr hodnot imigračního přebytku stejný – čili migrace a začlenění migrantů do americké ekonomiky roste výrazně vyšším tempem, než je tomu v případě české ekonomiky. V USA je ekonomický význam imigrantů na vytváření národního produktu výrazně vyšší.

Tento rozdíl je pochopitelný: česká ekonomika, která teprve nedávno prošla ekonomickou transformací, není zdaleka tak atraktivní pro cizí pracovníky, resp. také nenakulovala za krátké časové porevoluční období zdaleka tolik cizí pracovní síly, jako je tomu v případě ekonomiky USA. Rostoucí hodnota imigračního přebytku v Česku však nicméně jasně signalizuje růst významu zahraniční pracovní síly v české ekonomice.

Závěr

Naše závěry jasně ukazují, že pracovní imigrace neznamená zátěž pro ekonomiku hostitelské země, v tomto případě Česka. Je to další ze zatím mála střípků do mozaiky tohoto poznání (viz též Dybczak, Galuščák, 2010 nebo Drbohlav et al., 2010). Na příkladu výpočtu imigračního přebytku pro Česko v případě ukrajinské imigrace je patrné, že celkový efekt imigrace pro domácí ekonomiku je pozitivní.

Výpočet imigračního přebytku pro ukrajinskou pracovní sílu v Česku kromě jiného poukazuje na to, že podíl zahraniční pracovní síly v Česku (a to i pokud bychom zahrnuly všechny zahraniční pracovníky) je zatím spíše na velice nízké úrovni v porovnání s mnoha vyspělými imigračními státy. Vypadá to, že úvahy o nezvladatelné ekonomické migraci do Česka a jejím negativním vlivu nemají v dané čistě ekonomicky definované sféře opodstatnění. Ukrajinská migrace je pro českou ekonomiku přínosná, zaleží ovšem, zda se na danou problematiku díváte z pohledu pracovníka v zaměstnání, který se bojí přijít o svou práci, nebo živnostníka a podnikatele, kteří naopak vítají levnou pracovní sílu z Východu. Důležitými hráči na poli tvorby migrační politiky Česka jsou kromě státní administrativy různé lobující odborové svazy, podnikatelská sdružení v ekonomice, nevládní kruhy atd.

Literatura

- AMECO Database. Statistical annex to European Economy 2011. European Commission, Economic and Financial Affairs, 2011. http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/ameco/index_en.htm.
- BEA. Gross Domestic Product: Forth quarter and 2010 (Advance Estimate). Bureau of Economic Analysis, Department of Commerce, 2011. www.bea.gov/newsreleases/national/gdp/2011/pdf/gdp4q10_adv.pdf.
- BORJAS, G. J. The Economics of Immigration. *Journal of Economic Literature*. 1994, vol. 32, s. 1667–1714.
- BORJAS, G. J. Ethnicity, Neighbourhoods, and Human-Capital Externalities. *American Economic Review*. 1995, vol. 85, no. 3, s. 365–390.
- BORJAS, G. J. The economic benefit from immigration. *Journal of Economic Perspectives*. 1995, vol. 9, no. 2, s. 3–22.
- CARD, D. The Impact of Mariel Boatlift on the Miami Labour market. *Industrial and Labour relations review*. 1990, vol. 43, no. 2, s. 245–257.
- ČSÚ. Počet cizinců v ČR. Český statistický úřad, 2010. www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu.
- ČSÚ. Rychlý přehled. Český statistický úřad, 2011. www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/czam051010.doc.
- DOCQUEIR, F.; MARFOUK, A. Measuring the International Mobility of skilled workers: 1990–2000 [WPS3381]. The World Bank, 2004.
- DRBOHLAV, D.; LACHMANOVÁ, L. Irregular activities of migrants in the Czech Republic: a Delphi study about adaptations in a globalising economy. In DOSTÁL, P. (ed.). *Evolution of geographical systems and risk processes in the global context*. Prague : Charles University in Prague, Faculty of Science, 2008, s. 129–156. ISBN 978-80-86561-58-5.
- DRBOHLAV, D.; MEDOVÁ, L.; ČERMÁK, Z.; JANSKÁ, E.; ČERMÁKOVÁ, D.; DZÚROVÁ, D. *Migrace a (i) migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* Praha : Sociologické nakladatelství, 2010. 207 s. ISBN 978-80-7419-039-1.

- DYBCZAK, K.; GALUŠČÁK, K. Changes in the Czech wage structure; Does immigration matter? [Working Paper Series, No. 1242]. Frankfurt a. M. : European Central Bank, 2010, s. 1–49.
- CHISWICK, C.; CHISWICK, B.; KARRAS, G. The Impact of Immigrants on the Macroeconomy. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*. 1992, vol. 37, s. 279–316.
- LaLONDE, R. J.; TOPEL, R. H. Immigrants in the American labour market: Quality, Assimilation and Distributional Effects. *American Economic Review*. 1991, vol. 81, no. 2, s. 297–302.
- MUHLEISEN, M.; ZIMMERMANN, K. A Panel Analysis of Job Changes and Unemployment. *European Economic Review*. 1994, vol. 38, s. 793–801.
- OECD. International Migration Outlook 2010. www.oecd.org/els/migration/imo.
- OECD. Unit Labor Costs: Annual Indicators 2011. <http://stats.oecd.org>.
- POPE, D.; WITHERS, G. Do migrants rob jobs from the locals? Lessons from Australian history [Working Papers in economic history No. 133, Australian National University]. Canberra : Australian National University, 1990.
- PROCHÁZKOVÁ ILINITCHI, C. Vybrané teorie migrace a jejich význam při vytváření migračních politik. *Acta Oeconomica Pragensia*. 2010, roč. 18, č. 6, s. 3–26.
- STRIELKOWSKI, W.; TURNOVEC, F. Labor migration and welfare effects of free mobility of labour in the common market. In MEJSTŘÍK, M. et al. *Social-economic models and policies to support active citizens: Czech Republic and Europe*. Prague : Matfyz Press, 2008, s. 105–120. ISBN 978-80-7378-034-6.

POSITIVE IMPACTS OF LABOUR MIGRATION FROM UKRAINE ON THE CZECH ECONOMY

Abstract: Of all the post-Communist countries of Central and Eastern Europe, the Czech Republic is probably the only one that is marked by significant inflows of labour force. The largest group of migrants in the Czech Republic comprises the Ukrainians. In 2009, they made up 21% of all the foreigners legally residing in the country and in the previous years their share was even larger. In 2006 alone, 30 thousand Ukrainians migrated to the Czech Republic and the total share of Ukrainians constituted 46% of all the migrants. According to some members of the general public and politicians, migrants represent a burden to the Czech economy. The most notorious arguments against migration are that immigrants take up the jobs of local workers and that the money made in the Czech Republic ends up elsewhere. This analysis shows that labour migration, in our case Ukrainian labour migration to the Czech Republic, might mean a welfare gain for the Czech economy.

Keywords: migration, economic impacts of migration, immigration surplus, migration policy, Czech Republic, Ukraine

JEL Classification: C33, F22, F24, J61